

3. Гачева А. Г. Нам не дано предугадать, Как слово наше отзовется...» (Достоевский и Тютчев) / Анастасия Георгиевна Гачева. – М.: ИМЛИ РАН, 2004. – 604 с.
4. Из воспоминаний А.И.Георгиевского /А.И.Георгиевский // Литературное наследство. Ф.И.Тютчев – Т. 97. : В 2-х кн. - Кн. 2. – [Отв. Ред. С.А.Макашин, К.В.Пигарев, Т.Г.Динесман; предисловие Г.Г.Елизаветиной; публикация К.В.Пигарева] – М.: Наука, 1989.- С.104 – 163.
5. Чернуха В. Г. Правительственная политика в отношении печати в 60-70-е годы XIX века / Валентина Григорьевна Чернуха. – Л.: Наука. Ленинградское отделение, 1989. – 207 с.
6. Катков М.Н.Собрание передовых статей «Московских ведомостей». 1864 год / Михаил Никифорович Катков. – М.: Университетская типография (М.Катков), 1897. – 996 с.
7. Московские ведомости. – 1863-1864.
8. Ревуненков В. Г. Польское восстание 1863 г. и европейская дипломатия / Владимир Георгиевич Ревуненков. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. – 358 с.
9. Дебидур А. Дипломатическая история Европы. От Венского до Берлинского конгресса (1814-1878) / Антонэн Дебидур. – Т.1 : Священный союз ; [пер. с франц. сверен Б. Я. Жуховецким, вступ. ст. А. Л. Нарочницкого]. – М.: Государственное изд-во Иностранной литературы, 1947. – 482 с.
10. Фалькович С. М. Польская эмиграция в период упадка восстания 1863 – 1864 гг. / С. М. Фалькович // Революционная Россия и революционная Польша (вторая половина XIX в.); [под ред. В. А. Дьяконова, И. С. Миллера, Н. П. Митиной]. – М.: Наука, 1967. – С. 148-208.
11. Чернуха В. Г. Внутренняя политика царизма с середины 50-х до начала 80-х гг. XIX века / Валентина Григорьевна Чернуха; [под. ред. Р. Ш. Ганелина]. – Л.: Наука. Ленинградское отделение, 1978. – 266 с.
12. Феокистов Е. М. Воспоминания. За кулисами политики и литературы. 1848 – 1896. / Евгений Михайлович Феокистов; [ред. и примечания Ю. Г. Оксмана]. – Л.: Прибой, 1929. – 428 с.
13. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Николай Яковлевич Данилевский; [сост., послесловие и комментарии С. А. Вайгачева]. – М.: Книга, 1991. – 574 с.

Лихачева О. Е. Передовые статьи О. И. Георгиевского по поводу польского восстания 1863 - 1864 гг. в «Московских ведомостях»

В статье рассматривается журналистская деятельность А. И. Георгиевского в «Московских ведомостях». На основе анализа статей, а также благодаря привлечению других исторических источников доказано авторство А.И. Георгиевского в ряде статей, которые вышли в свет в этом издании в 1863-1864 гг. и были посвящены проблемам польского восстания. Исследованы его взгляды на причины и главные факторы этого конфликта, определено его видение основных мотивов европейской дипломатии. Выяснена роль А.И. Георгиевского в увеличении авторитета «Московских ведомостей».

Ключевые слова: А. И. Георгиевский, «Московские ведомости», польское восстание, передовая статья.

Lihacheva O. E. Editorial of O. I. Georgievskiy about the Polish uprising of 1863-1864 in the «Moscow vedomosti»

In the article we learn more about the activities of a journalist O. I. Georgievskiy in the «Moskovskie vedomosti». Based on the analysis of articles, as well as by attracting other historical sources proved the authorship O.I. Georgievskiy in the number of articles that were published in this edition in 1863-1864 and were devoted to the problems of the Polish uprising. Studied his views on the causes and main factors of the conflict, defined his vision of the main motives of european diplomacy. Clarified the role of the O. I. Georgievskiy in raising authority in the «Moskovskie vedomosti».

Keywords: O. I. Georgievskiy, «Moskovskie vedomosti», the Polish uprising, editorial article.

УДК 94(497.1)''190":070

С. Д. Чернік

**ПЕРЕВОРОТ 29 ТРАВНЯ 1903 РОКУ В СЕРБІЇ
У ВИСВІТЛЕННІ ГАЗЕТИ «КИЄВЛЯНИН»**

На основі матеріалів газети «Києвлянин» у статті розкриваються події травневого перевороту 1903 року в Белграді, який своєю жорстокістю вразив увесь цивілізований світ. Досліджено основні причини вбивства королівського подружжя Олександра та Драги Обреновичів крізь призму публікацій кореспондентів. Визначено роль армії в організації та здійсненні заколоту. Особливу увагу приділено характеристиці особи проголошеного короля Сербії Петра Карагеоргевича та означено його вплив на політичні процеси в державі.

Ключові слова: Сербія, переворот, король Олександр Обренович, газета «Києвлянин».

У ніч на 29 травня 1903 року у Белграді відбувся палацовий переворот, організований офіцерами сербської армії, незадоволеними політикою короля Олександра Обреновича. У результаті дій військових було вбито королівське подружжя та найближче оточення. Події в столиці Сербії сколихнули увесь цивілізований світ, оскільки вирізнялися надзвичайною жорстокістю. Усі телеграфні агентства та періодичні видання активно висвітлювали подробиці усього, що відбувалося напередодні й під час заколоту. Значна кількість публікацій інформаційного та оціночного характеру є важливим історичним джерелом, що дає

можливість відтворити сприйняття української громадськістю трагічних подій в Белграді. Газети, що виходили на території підросійської України, зокрема «Киевлянин», також не оминули увагою цю новину й розмістили на своїх шпальтах різні за обсягом та змістом статті. Такий інтерес до балканської країни пояснювався не лише резонансом, а й тривалими історико-культурними зв'язками між сербським та українськими народами.

Події травневого перевороту 1903 року в Сербії стали об'єктом багатьох праць учених-істориків: А.З. Нюркаєвої [1], Я.В. Вишнякова [2], О.М. Курчатової [3], В.С. Винокурова [4] та інших. Так, у статті А.З. Нюркаєвої розкриваються причини та наслідки військового заколоту в Белграді. Автор доводить, що демонстрації у березні 1903 року, придушені сербською владою, були яскравим показником невдоволення населення діями короля. У свою чергу травневий переворот став логічним продовженням цих процесів у державі [1]. Вагомим науковим доробком є робота доктора історичних наук В.Я. Вишнякова. Він ґрунтовно розкриває подробиці підготовки і здійснення травневого перевороту 1903 року, спираючись на архівні джерела, періодичні видання Росії та Сербії й праці сербських істориків. Особливу увагу науковець приділяє аналізу спогадів очевидців подій, що дало йому можливість досить детально відтворити історичні факти та дати їм оцінку [2]. Інша дослідниця О.М. Курчатова у своїй дисертації вивчала громадську думку Російської імперії щодо травневого перевороту в Сербії 1903 року на основі матеріалів періодики. Автор виявила певні розбіжності у їх оцінці редакціями газет різних ідейних спрямувань [3]. Однак періодика підросійської України ученими майже не вивчалися. У зв'язку з цим, метою нашої статті є аналіз матеріалів про травневий переворот в Белграді 1903 року однієї із найпоширеніших газет початку ХХ ст. «Киевлянин» у контексті їх впливу на сприйняття цих подій українською громадськістю.

Слід відмітити, що новина про військовий заколот у 29 травня 1903 року в Белграді була розміщена на перших сторінках усіх київських видань. На шпальтах газети «Киевлянин» також друкувалися статті, у яких розкривалися події трагічної ночі. Наведені оцінки, у досліджених нами публікаціях, свідчать про категоричне засудження дій офіцерів-заколотників сербської армії. У статті «Киевлянина» зазначалося, що становище в Сербії «вкрилося зловісною темрявою». Автор навіть піддавав сумніву існування у подальшому «політичної самобутності» Сербської держави [5, с. 1]. У своїх матеріалах редакція особливу увагу приділила характеристиці реакції сербського суспільства на вбивство подружжя Обреновичів. Газета «Киевлянин» зі здивуванням і непорозумінням відзначала: «Гидко читати повідомлення: у Белграді ілюмінація та невимовний захват!» [6, с. 2]. За свідченням кореспондентів по вулицях міста ходили військові оркестри. Солдати святково прикрашали свої кашкети. Проте уже у наступному номері наголошувалося на тому, що тріумфують саме «жорстокі преторіанці та їх керівники радикали» [7, с. 1]. Натомість суспільство сприйняло події з повним спокоєм. Тим самим редакція намагалася відокремити військових-заколотників та їхні наміри від прагнень сербського народу, хоча особливого невдоволення подіями з його боку не спостерігалось. Позиція кореспондентів пояснювалася намаганням зберегти позитивне ставлення до сербів, яке складалося протягом століть. Преса Сербії навпаки схвалювала повалення династії Обреновичів, котра, на думку більшості видань, тривалий час була джерелом нещастя для країни [7, с. 1].

Важливою темою публікацій стало з'ясування обставин, що призвели до травневого перевороту в Белграді 1903 року. Головною причиною кореспонденти вважали одруження короля Олександра на колишній фрейлін королеви Наталії Обренович, вдові полковника С. Машина Дразі, уродженій Луневац. Укладання цього шлюбу в 1900 році негативно сприйняли батько короля Мілан Обренович, його матір Наталія, сербське традиційне суспільство та монарші родини Європи, оскільки нова королева Сербії мала не дуже гідну репутацію. Ситуація ускладнювалася відсутністю спадкоємців у подружжя Обреновичів через проблеми зі здоров'ям Драги, яка до того ж була старшою за короля на 10 років. Разом з тим вважалося, що саме королева чинила вирішальний вплив на політику Олександра Обреновича. Державний переворот 1901 року, подальша узурпація влади та встановлення диктаторського режиму в Сербії пов'язували з втручанням у державні справи родичів Драги Машин. Один із офіцерів відзначав, що така ситуація була «згубною» для країни. У суспільстві поширювалися чутки про намір Олександра Обреновича передати сербський престол брату королеви Никодиму Луневицу, хоча напередодні страшних подій 28 травня цю інформацію офіційно спростували [8, с. 2]. Таке вирішення важливого для майбутнього Сербської держави питання обурювало суспільство. Результатом цього стала ненависть сербів до Драги та короля Олександра [9, с. 2].

Особливе роздратування політичною ситуацією в країні виражали офіцери сербської армії, які навіть вийшли з-під контролю міністра-президента Цинцар Марковича. При висвітленні травневого перевороту 1903 року газета «Киевлянин» наголошувала на недовірі армії до Олександра Обреновича. В одній із статей відзначалося: «Невдоволення проти короля накопичувалося, але він не бачив і не вірив небезпечі. Партії, та й народ, вочевидь, втомилися від постійних державних переворотів, а армія, на яку раніше спирався Мілан, короля не любила» [8, с. 2]. Офіцери напередодні заколоту вимагали від Олександра Обреновича розлучитися з Драгою, на що той відповів рішучою відмовою [10, с. 3]. Військові, не бажаючи миритися з діями короля, остаточно утвердилися у своєму намірі фізично усунути правителя Сербії.

Наступною причиною травневого перевороту 1903 року редакція газети «Киевлянин» назвала економічну ситуацію в Сербії, яка ще більше погіршувалася через великий державний борг перед Австро-Угорською імперією з часів Мілана Обреновича [9, с. 2]. У статті від 2 червня 1903 року містилися відомості про сербські фінанси, які підтверджували складне становище держави [11, с. 3]. Окрім того, інформація про накопичені статки Драги Обренович викликала особливе незадоволення сербів, які потерпали від економічної кризи. Кожного місяця королева отримувала тридцять тисяч гульденів, що було значною сумою для її підданих. Після перевороту у газетах розміщувалися досить суперечливі дані про грошові накопичення Драги. В одній статті кореспонденти підтверджували наявність капіталів королеви, що

зберігалися у закордонних банках й сягали декількох мільйонів [10, с. 3], в іншій публікації це спростовувалося [12, с. 2]. Хоча за свідченням сестер Драги Обренович лише в Брюссельському банку знаходилося 600 000 франків [13, с. 2]. Німецька преса запевняла, що королева мала статки у 5 000 000 франків [12, с. 2]. Уже в статті від 11 червня 1903 року доводилося, що кореспондентами знайдені документи, які доводять наявність у покійної лише 900 000 франків [14, с. 2]. Таким чином, дані про накопичені багатства Драгою Обренович були досить суперечливими, хоча факт їх наявності беззаперечний.

У кожному наступному номері газети «Киевлянин» розміщувалися статті, присвячені детальному опису подій трагічної ночі на 29 травня 1903 року, які повторно переказувалися із додаванням нових подробиць. У публікаціях наводили біографії основних організаторів перевороту: Н.Луневица, ад'ютанта короля Наумовича, міністра громадських робіт Мішина та інших [8, с. 2]. Значну увагу приділяли історії династії Обреновичів [5; 15], королю Олександру [5, с. 1], королеві Дразі [16, с. 2], її братам [17, с. 2] тощо. Виявлені публіцистичні матеріали свідчать про досить значний інтерес читачів газети «Киевлянин» до політичної ситуації в Сербській державі.

Слід зазначити, що оцінку подіям травневого перевороту 1903 року в Белграді намагалися дати майже усі періодичні видання Європи та Російської імперії. Спираючись на їхні публікації кореспондент «Киевлянина» зазначав: «Історія нової Європи не знала такого варварського державного перевороту та тріумфу переможців настільки нахабного й безсоромного» [7, с. 1]. Майже одразу уряди провідних країн світу почали вимагати покарати організаторів убивств. Показовими є слова, наведені київським кореспондентом з німецького видання: «В інтересах верховних голів народів й усього цивілізованого людства необхідно показати, що не можна безкарно вбивати монархів» [18, с. 1]. Така вимога є зрозумілою, оскільки жоден правитель не бажав схожого розвитку подій в своїй державі. У зв'язку з цим, Австро-Угорська та Російська імперії, які мали найбільший вплив на Балканах, не поспішали з підтримкою нових претендентів на престол Сербії, навіть досить вигідних для них. Відзначалося, що Сербська держава, перед тим як посісти своє скромне місце серед європейських держав, мала пройти крізь «горнило очищення» [19, с. 1], однак як саме не вказувалося. Від нової влади вимагалось притягнути до відповідальності винуватців страшної трагедії. Особливе обурення європейських монархів викликали факти нагородження учасників заколоту [20, с. 2] та їх сприйняття у сербському суспільстві як героїв [21, с. 2]. В одній із статей автор прийшов до висновку, що всі країни, окрім Сербії, обурювалися небажанням уряду притягнути до відповідальності убивць королівського подружжя. Водночас заклики до рішучих дій щодо військових викликали шире здивування окремих офіцерів. У заяві полковника Мішича йшла мова про сподівання заколотників на амністію, в іншому випадку вони мали намір виїхати за межі країни до Південної Африки [22, с. 2]. Новообраний правитель Сербії повинен був вирішити досить складну задачу, адже з одного боку йому необхідно покарати винуватців трагедії 29 травня 1903 року, а з іншого не налаштувати проти себе армію та ту частину сербського суспільства, що підтримувала офіцерів-заколотників.

Відмітимо, що нагальним питанням в Сербії після державного перевороту 1903 року було проголошення наступного правителя держави. У зв'язку з цим значне місце у публікаціях газети «Киевлянин» посідали матеріали, що містили інформацію про можливих кандидатів на королівський престол. Убитий король Олександр Обренович не мав спадкоємців, тому це питання викликало підвищений інтерес не лише сербів, а й читачів газетних видань підросійської України, зокрема «Киевлянина». Так, у статті від 30 травня 1903 року про державний переворот у Белграді згадувалося прізвище представника іншої королівської династії Сербії Петра Карагеоргієвича, але у контексті розповіді про вбивство короля Мілоша Обреновича [5, с. 1]. Тим самим опосередковано наводилася певна підозра на представника династії Карагеоргієвичів. Однак в наступній публікації це повідомлення спростовувалося. На підтвердження наводилися слова Петра Карагеоргієвича з одного інтерв'ю швейцарському телеграфному агентству про його не причетність до дій офіцерів-заколотників [8, с. 2]. У такий спосіб українській громадськості навіювалася думка про найбільш ймовірного та достойного кандидата на сербський престол Петра Карагеоргієвича. Поступово у газеті усе активніше друкували повідомлення про історію династії Карагеоргієвичів [23, с. 3; 24, с. 2], обґрунтовуючи законність її прав знову посісти королівський трон. Таким чином, через публікації відповідного змісту українським читачам кандидатура Петра Карагеоргієвича подавалася як єдиновірна, а проголошення його сербським королем лише питанням часу, що, на наш погляд, пояснювалося його проросійською позицією.

Згодом преса України почала називати інших претендентів на престол Сербії, проте їм приділялося значно менше уваги. Зокрема, газета «Киевлянин» 2 червня 1903 року повідомила про існування позашлюбного сина Мілана Обреновича від Артемізії Христич Уєссева, котрий міг по праву крові зайняти сербський престол [19, с. 1]. На його підтримку навіть була створена партія, яка виступала за передачу влади в Сербії лише представникам династії Обреновичів [10, с. 2]. У статті «Державний переворот в Сербії» від 4 червня 1903 року як можливі претенденти на корону також згадувалися далекі родичі короля Мілоша Обреновича, зокрема барон Федір Ніколич, колишній губернатор Боснії і Герцеговини. Проте провладна газета «Киевлянин» вважала його прибічником Австро-Угорської імперії й висловлювала негативне ставлення до нього [10, с. 2]. Отже, газета «Киевлянин» продовжувала формувати у своїх читачів розуміння правильності вибору сербською скупщиною королем Петра Карагеоргієвича.

Розглянемо ситуацію в Сербії напередодні засідання народної скупщини, на якому мали проголосити нового короля. За свідченням кореспондентів, в сербському суспільстві панував «пригнічений настрій, змішаний зі страхом перед військовою силою і тимчасовим урядом, призначеним змовниками» [16, с. 2]. Автор однієї із статей у газеті «Киевлянин» розмірковував щодо становища майбутнього сербського короля.

На його думку, за нових обставин правитель був заручником військової диктатури, встановленої після перевороту 29 травня 1903 року [25, с. 2]. На підтвердження цього наводилася думка белградського кореспондента про те, що найбільшою проблемою наступника Олександра Обреновича стане майже повністю деморалізована армія, яка забула про дисципліну й підконтрольна офіцерам. Журналіст вважав, що становище ускладнювалося необхідністю співпраці з військовими-заколотниками, оскільки вони вважалися найвпливовішою політичною силою в державі. Без їхньої підтримки король не матиме належного статусу в Сербській державі. Показовим є факт прийняття сербським парламентом постанови про висловлення вдячності армії та тимчасовому уряду, що викликало значний резонанс у європейській та російській пресі. У редакційній статті «Киевлянина» вказаний документ назвали «трагікомедією» [18, с. 1]. Автор зазначеної публікації емоційно протестував проти схвалення сербською владою дій винуватців у вбивствах королівських осіб, посилаючись на схожу позицію Австро-Угорщини, Англії та Німеччини. До цієї проблеми, що повинен вирішити новий король Сербії, додавалася економічна криза, загострена політичними негараздами [20, с. 2]. Новобраний король Сербії мав балансувати між вимогами армії, сербського суспільства та провідних країн Європи.

2 червня 1903 року на спільному засіданні скупщини та сенату правителем Сербського королівства було обрано Петра I Карагеоргієвича. Одночасно з обранням короля проголошувалося про відновлення норм Конституції 1888 р. з певними змінами [21, с. 2]. Усі ці події, про які досить детально писала газета «Киевлянин», свідчили про початок нового етапу сербської історії. Згідно одного з виступів Петра Карагеоргієвича, надрукованого у газеті «Киевлянин», основними принципами управління країною для нього мали стати: народне просвітництво, справедливий суд і свобода слова [26, с. 2]. Саме на таку політику короля Петра сподівалася й світова громадськість. Також новий сербський король важливу роль у своїй майбутній діяльності відводив заходам, спрямованим на зростання загального добробуту населення Сербії. Разом з тим у газеті «Киевлянин» розміщувалася інформація про замовлення в Парижі за 50 000 франків королівської крони для Петра Карагеоргієвича [27, с. 2], що для країни з економічними проблемами не вважалося першочерговим завданням. Аргументом виступало те, що при коронуванні Олександра Обреновича обійшлися без цього необхідного атрибуту королівської влади [28, с. 2]. В іншій статті наводиться факт, хоча й не підтверджений, про те, що Петро Карагеоргієвич у день урочистого повернення до Белграду звернувся до тимчасово уряду з проханням збільшити йому грошове утримання [29, с. 2]. Така заява дещо обурила урядовців, оскільки сума, виділена на королівський двір, була за обсягом такою ж як у короля Франції.

Після оприлюднення результатів голосування народних представників сербський народ з нетерпінням очікував на зустріч зі своїм королем. Тріумфальне повернення Петра Карагеоргієвича до Белграду у червні 1903 року, описане у «Киевлянині», викликало велике народне гуляння, на якому перебували до 50 000 осіб. Серби натхненно вітали нового короля оваціями, супроводжували його коляску по місту та підтримували гаслами «Живіо!» [22, с. 2]. Правителя в столиці зустрічали представники австрійського та російського дипломатичних відомств, члени уряду й генералітет. Підтримку Петру Карагеоргієвичі продемонструвала й церква. Духовенство на чолі з сербським митрополитом Інокентієм в головному соборі провело молебень за нового короля Сербії. Окремо була проведена зустріч з представниками скупщини та сенату. Урочисту програму завершувало відвідування королем театру, у якому виконувалася спеціально написана для цієї визначної події кантата і драма «Повстання Карагеоргія». Слід відмітити, що жоден із заколотників не був представлений Петру Карагеоргієвичу. Святкова зустріч короля Сербії засвідчила його підтримку сербським народом та Австро-Угорською і Російською імперіями.

У першій прокламації до сербського народу король Петро Карагеоргієвич відзначив: «Я хочу бути справжнім конституційним королем Сербії; забезпечені конституцією свобода й народні права, так як і основи правильного прогресу та державного життя, є для мене святими» [29, с. 2]. Основними завданнями для себе король вбачав у благополуччі та мирному розвитку Сербії. Разом з тим Петро Карагеоргієвич, розуміючи свою залежність від армії, окремо звернувся до військових із закликами захищати Батьківщину та наголосив на тому, що він є їхнім головнокомандувачем. Проявом особливої поваги короля до вищого командування армією став урочистий прийом офіцерів у новому палаці, під час якого він потиснув руки усім присутнім 900 офіцерам [27, с. 2]. Зазначимо, що король Петро Карагеоргієвич усвідомлював усю складність внутрішньополітичної ситуації в Сербії й намагався заручитися підтримкою військових на початку свого правління.

Однак питання про притягнення до відповідальності винних у здійсненні травневого перевороту 1903 року залишалося відкритим, оскільки монархи провідних країн світу чекали від Петра Карагеоргієвича відповідної реакції. У сербській армії також почали лунати заклики до покарання заколотників. Так, восени 1903 року сербські офіцери, які не брали участі у державному перевороті та вважали їх вчинок негідним військового мундира, звернулися до короля з вимогою застосувати до винуватців відповідні заходи [30, с. 3]. Проте у відповідь на їхні домагання урядом було ініційовано судовий процес над невдоволеними військовими, яких обвинувачували у «антипатріотичній поведінці» та «порушенні порядку і спокою своєї вітчизни» [31, с. 2]. Кореспондент газети «Киевлянин» пояснював дії влади Сербії тим, що король Петро Карагеоргієвич не міг дозволити поширення цього руху, оскільки можливий варіант розвитку подій викликав би обурення сербського народу, котрий уже визнав учасників перевороту в Сербії 1903 року національними героями [31, с. 2]. Зауважимо, що у результаті прихильного ставлення офіційної влади до заколотників вони отримали впливові посади в сербській державі та стали захисниками нового режиму Карагеоргієвичів. Проте така ситуація викликала обурення в європейських політичних колах, особливо в Австро-Угорщина та

Німеччині. У статті в газеті «Киевлянин» наводилися слова чинного міністра внутрішніх справ Сербії, який стверджував, що народна скупщина та сенат оголосили амністію заколотникам ще до обрання Петра Карагеоргієвича. У зв'язку з цим король не повинен втручатися у цю справу. Хоча кореспондент заперечував указаний факт, бо право помилування відповідно до законодавства Сербії мав виключно король [32, с. 2]. У такий спосіб уряд Сербії намагався відокремити нового короля від подій 29 травня 1903 року. Проте така офіційна позиція Сербської держави призвела до зворотного результату. У газетах почали лунати звинувачення Петра Карагеоргієвича у причетності до заколоту офіцерів [33, с. 2], навіть з посиланням на документальне підтвердження участі в ньому кузена короля Н. Ненадовича [34, с. 2].

Таким чином, публікації газети «Киевлянин» про травневий переворот 1903 року в Белграді є інформативним історичним джерелом, що дає можливість відтворити внутрішньополітичну ситуацію в Сербській державі. Українська громадськість мала змогу за численними кореспондентськими матеріалами фактологічного та оціночного характеру на шпальтах київської газети відслідковувати суспільно-політичні процеси в Сербії та формувати власне ставлення до них. Водночас газети використовувалися як інструмент впливу на громадські думку й формували у читачів необхідне для влади сприйняття фактів. Особливо це проявилось у статтях щодо оцінки дій офіцерів-заколотників, в яких винуватців трагедії відокремлювали від сербського суспільства. Разом з тим наполегливо створювався позитивний образ майбутнього короля Сербії Петра Карагеоргієвича, обрання котрого було вигідним Російській імперії для посилення свого впливу на Балканах. У цілому матеріали київських періодичних видань про політичне життя Сербії початку ХХ ст. містять значний джерельний потенціал, котрий потребує подальшого вивчення.

Джерела та література

1. Нюркаева А.З. Майский переворот 1903 г. в Сербии (его причины и последствия) / А.З. Нюркаева // Вопросы истории. – 1977. – №7. – С.67–78.
2. Вишняков Я.В. Влияние военного фактора на государственное развитие Сербии начала XX века: Автореф. дисс. ... доктора ист. наук: 07.00.03 / Я.В. Вишняков; Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации. – М., 2014. – 52 с.
3. Курчатова О. М. Переворот в Сербии 29 мая 1903 г. как объект внимания внешней политики и общественного мнения России: Автореферат дисс... канд. ист. наук: 07.00.03 / О.М.Курчатова; Саратов. гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. – Саратов, 2008. – 26 с.
4. Винокуров В.С. Роль армии в общественно-политической жизни Сербии в начале XX века (1900–1914 гг.) : Автореф. дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / В.С. Винокуров ; Московский государственный университет. – М., 2004. – 23 с.
5. [Стаття без назви] // Киевлянин. – 1903. – 30 мая. – С. 1.
6. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 30 мая. – С. 2 – 3.
7. [Стаття без назви] // Киевлянин. – 1903. – 31 мая. – С. 1.
8. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 3 июня. – С. 2 – 3.
9. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 1 июня. – С. 2 – 3.
10. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 4 июня. – С. 2 – 3.
11. Финансы Сербии [Повідомлення] // Киевлянин. – 1903. – 2 июня. – С. 3.
12. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 6 июня. – С. 2 – 3.
13. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 10 июня. – С. 2 – 3.
14. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 11 июня. – С. 2 – 3.
15. Женщины династии Обреновичей // Киевлянин. – 1903. – 4 июня. – С. 3.
16. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 5 июня. – С.2.
17. Братья королевы Драги // Киевлянин. – 1903. – 5 июня. – С.2.
18. [Стаття без назви] // Киевлянин. – 1903. – 5 июня. – С.1.
19. [Стаття без назви] // Киевлянин. – 1903. – 2 июня. – С. 1.
20. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 13 июня. – С. 2 – 3.
21. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 8 июня. – С. 2 – 3.
22. Государственный переворот в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 12 июня. – С. 2 – 3.
23. Карагеоргиевичи // Киевлянин. – 1903. – 1 июня. – С. 3.
24. Генеалогия Карагеоргиевичей // Киевлянин. – 1903. – 4 июня. – С. 2.
25. К государственному перевороту // Киевлянин. – 1903. – 9 июня. – С. 2 – 3.
26. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 20 июня. – С. 2 – 3.
27. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 17 июня. – С. 2 – 3.
28. Новая сербская корона // Киевлянин. – 1903. – 14 июня. – С. 2.
29. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 16 июня. – С. 2 – 3.
30. Сербские дела // Киевлянин. – 1903. – 6 сентября. – С. 3.
31. Процесс офицеров в Белграде // Киевлянин. – 1903. – 15 сентября. – С. 2.
32. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 19 июня. – С. 2.
33. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 21 июня. – С. 2.
34. К государственному перевороту в Сербии // Киевлянин. – 1903. – 22 июня. – С. 2.

Черник С.Д. Переворот 29 мая 1903 года в Сербии в освещении газеты «Киевлянин»

На основе материалов газеты «Киевлянин» в статье раскрываются события майского переворота 1903 года в Белграде, который своей жестокостью всколыхнул весь цивилизованный мир. Исследованы основные причины убийства королевской четы Александра и Драги Обреновичей через видение публикаций корреспондентов. Определено роль армии в организации мятежа и его реализации. Особенное внимание уделено характеристике личности новопровозглашенного короля Сербии Петра Карагеоргиевича и его влиянию на политические процессы государства.

Ключевые слова: Сербия, переворот, король Александр Обренович, газета «Киевлянин».

Chernik S. D. The Coverage of the Coup of May 29, 1903 in Serbia by Kievlianin Newspaper

The Kievlianin Newspaper coverage of the 1903 May Coup events in Belgrade whose brutal character shocked the whole civilized world has been extensively researched in this article. The main reasons for the assassination of King Alexander Obrenović and Queen Draga are given through the prism of journalists' reports. The role of army in organization and completion of the mutiny has been defined. Special attention has been given to the personal characteristics of the newly proclaimed King of Serbia Petar Karađorđević and his participation in the national political process.

Keywords: Serbia, Coup, King Alexander Obrenovic, Kievlianin Newspaper

УДК 39:2-773(477.51)(051)

К. А. Литвин

НАРОДОЗНАВЧІ МАТЕРІАЛИ СВЯЩЕННИКІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “ВЕРА И ЖИЗНЬ” (1912–1917)

У статті розглядається участь представників вищого та повітового духовенства у розгортанні та популяризації етнографічних досліджень краю наприкінці XIX – на початку XX ст., висвітлюється науковий доробок священнослужителів Чернігівської єпархії у царині народознавства, представлений, зокрема, на сторінках єпархіального журналу “Вера и Жизнь” (1912–1917). Показано, що тематичне наповнення журналу забезпечувалося мережею постійних дописувачів. Надруковані на сторінках цього видання етнографічні матеріали свідчать про зацікавленість духовенства у вивченні традиційної народної культури в широкому контексті.

Ключові слова: Чернігівська єпархія XIX – XX ст., духовенство, народознавчі дослідження, єпархіальний часопис.

Після здобуття Україною незалежності дедалі більшим стає вплив церкви на суспільство. Повернення до духовних традицій, залучення досвіду минулих поколінь, масштабне відновлення монастирів і церков, – усі ці фактори стали невід’ємною частиною розбудови українського демократичного суспільства. Для подальшого розвитку сучасної етнології видається важливим вивчення та переосмислення творчого доробку кількох поколінь служителів культу з традиційно-побутової культури. Ми звертаємося до представників чернігівського єпархіального духовенства як основних дописувачів журналу “Вера и Жизнь”. Систематизація накопичених церковниками відомостей з матеріальної та духовної культури краю та його церковного життя допоможуть відтворити цілісну картину розвитку українського народознавства в окремому регіоні на межі XIX – XX ст.

За останні півтора століття тема народознавчої діяльності представників церкви не була (а фактично й не могла бути) предметом спеціального дослідження. Такою ж мірою це стосувалося їхніх, так би мовити, додаткових життєвих зацікавлень. Одними з перших на різнобічну діяльність священнослужителів, у тому числі у царині етнографії, вказали історики О. Коваленко, Г. Курас, В. Малиневська. Так, дослідники у колективній публікації “Розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині у другій половині XIX ст.” (1984) [1] побіжно назвали розвідки церковників, опубліковані на шпальтах “Черниговских губернских ведомостей” (1838–1918) та “Черниговских епархиальных известий” (1861–1911).

Зростання дослідницького інтересу до публікацій кліриків, представлених на сторінках місцевих періодичних видань, припало на 90-ті рр. XX ст. Про це свідчать дослідження Н. Полетун (1991) [2], В. Дятлова (1992) [3], В. Руденка (1998) [4] та ін. Проте, їхня увага була прикута переважно до матеріалів з історії церкви та краю, поданих священиками до редакцій таких періодичних видань як “Черниговские губернские ведомости”, “Черниговские епархиальные известия”, “Черниговский историко-отрывной календарь”, “Черниговский листок” тощо.

Згодом вивчення окресленої тематики було поглиблене в розвідці О. Гейди “Черниговские епархиальные известия”: історія створення та діяльність (1861–1911)” (2007) [5], де серед провідних дописувачів краєзнавчих матеріалів до єпархіального часопису дослідниця назвала протоієрея А. Страдомського, священиків П. Огієвського, І. Кибальчича, О. Єфимова, І. Платонова, К. Карпинського та ін. Окремо авторка подала короткі відомості про упорядковані три покажчики статей “Черниговских епархиальных известий” священиками А. Страдомським (не опубліковане), І. Жигуновим (1903) та К. Карпинським (1905). До аналізу тематичного наповнення та виявлення дописувачів місцевої періодики долучилися Г. Самойленко та О. Самойленко (2001) [6]. Між тим, етнографічні розвідки церковників залишилися поза увагою дослідників.

У 2003 р. вийшов друком упорядкований істориком О. Тарасенко бібліографічний покажчик періодичних видань Чернігівської єпархії “Прибавление к Черниговским епархиальным известиям” (1906–1911), “Вера и Жизнь” (1912–1917)” [7]. Усі публікації згруповані в ньому у п’яти розділах, що відбивали накреслену тогочасною редакційною колегією програму видання. Зауважимо, що до покажчика автор не вніс матеріали з “Церковно-общественного отдела” та “Хронику местной и общественной жизни”.

Як бачимо, в центрі уваги дослідників частіше перебували матеріали кліриків з історії краю, опубліковані на сторінках регіональних та єпархіальних періодичних видань. Нашою метою є спеціальний аналіз участі